

O szkolnej edukacji w tekstach argumentacyjnych

MAŁGORZATA LATOCH-ZIELIŃSKA

Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej*

MAGDALENA GRUDNIEWSKA

Instytut Badań Edukacyjnych

W artykule przedstawiono wyniki ogólnopolskiego badania *Szkoła samodzielnego myślenia* w części poświęconej umiejętności argumentowania. Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie uczniów z pięciu typów szkół: szkoły podstawowej (klasy IV), gimnazjum (klasy I), liceum, technikum, szkoły zawodowej (klasy I i ostatnie w cyklu kształcenia). Analiza uczniowskich prac umożliwiła nakreślenie obrazu świata młodych ludzi w części dotyczącej poglądów na temat szkoły i edukacji oraz uznawanych wartości. Zdecydowana większość uczniów deklarowała w swoich tekstach potrzebę funkcjonowania szkoły jako instytucji, zaś wśród ważnych dla nich wartości wymieniano najczęściej: wykształcenie, przyjaźń, dobrą pracę, miłość, poczucie bezpieczeństwa, zdrowie, tolerancję.

SŁOWA KLUCZOWE: polonistyka, edukacja, argumentowanie, szkoła, dydaktyka.

Umiejętność argumentowania jest nabywana wraz z rozwijaniem kompetencji językowej i komunikacyjnej dzieci i młodzieży. Jest ona ściśle związana z rozwojem myślenia i kształtowaniem się kompetencji społecznych. Stosowne zapisy dotyczące kształcenia tej umiejętności były obecne w tzw. starej podstawie programowej (MENiS, 2002), nowa podstawa programowa również je uwzględnia (MEN, 2008).

Artykuł powstał na podstawie badania *Szkoła samodzielnego myślenia*, prowadzonego w Instytucie Badań Edukacyjnych w ramach projektu systemowego „Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego”, który realizowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (Priorytet III: Wysoka jakość systemu oświaty, Poddziałanie 3.1.1. Tworzenie warunków i narzędzi do monitorowania, ewaluacji i badań systemu oświaty).

© Instytut Badań Edukacyjnych

Badanie *Szkoła samodzielnego myślenia*, którego wyniki zostaną przedstawione w tym artykule, dotyczyło m.in. uczniowskich wypowiedzi argumentacyjnych. Ich analiza umożliwiła diagnozę umiejętności uczniów w zakresie tworzenia tego typu tekstów, stosowanej najczęściej argumentacji oraz poznanie poglądów młodych ludzi na temat edukacji, szkoły, uznawanych wartości.

Prezentowana analiza dotyczy tekstów argumentacyjnych, stąd na początku należy omówić obecne w literaturze przedmiotu podstawowe rozumienie kluczowych pojęć – tekst, argumentacja, tekst argumentacyjny. Każdy tekst, pisze Stanisław Gajda (2001),

* Adres korespondencji: Instytut Filologii Polskiej UMCS, pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4a, Lublin. E-mail: m.latoch-zielinska@poczta.umcs.lublin.pl, m.grudniewska@ibe.edu.pl

występuje w określonych kulturowo okolicznościach i może być w różnym stopniu przez nie determinowany. Najbliższy kontekst wypowiedzi mieści się w szerszym tle (tzw. społeczno-kulturowym), obejmującym m.in.: typy sytuacji, kategorie uczestników, ich funkcje i role społeczne, typowe zachowania oraz wpisane w nie reguły, normy i nawyki. Tekst w definicji sformułowanej przez Jerzego Bartmińskiego (1998) to wypowiedź mająca określone nacechowanie gatunkowe i stylowe, można go poddać całościowej interpretacji semantycznej i komunikatywnej, jest strukturalnie integralny oraz spójny znaczeniowo, podlega wewnętrznemu podziałowi semantycznemu, a w przypadku tekstów dłuższych – logicznemu oraz kompozycyjnemu. Zgodnie z definicją Wolfganga Heinemanna i Dietera Viehwegera, tekst jest formą działania, powstaje w procesie komunikacji i służy realizacji różnych celów, np. społecznych, instytucjonalnych, kulturowych. Pełni wiele funkcji, a to, czy się one zrealizują, zależy między innymi od wiedzy o świecie i kompetencji językowej nadawcy (za: Żydek-Bednarczuk, 2005).

Natomiast terminy „argumentacja” i „argument” w klasycznej teorii retoryki odnoszą się do wskazania jakiejś aktywności myślowej, związanej z uzasadnieniem lub obaleniem tezy, zarzutu, cudzej myśli lub wypowiedzi (Korolko, 1998).

Argumentacja, zdaniem Krzysztofa Szymanka i Marka Tokarza, to zespół czynności, które są podejmowane w celu uzasadnienia jakiegoś poglądu. Występuje wtedy, gdy w uzasadnieniu poglądu, bronionej tezy, zdania T są przedstawiane kolejne zdania (P_1 , P_2 , P_3), które nazywa się przesłankami, zaś T – konkluzją argumentu (Szymanek, 2001; Tokarz, 2006). Dodajmy, że konkluzja argumentu nie musi znajdować się na jego początku, może ona równie dobrze być umieszczona w innym miejscu wypowiedzi. Standardowo, każdy argument możemy przedstawić za pomocą

jednego z dwóch schematów: (a) [konkluzja], *gdyż* [przesłanki] lub (b) [przesłanki], *wobec tego* [konkluzja]. Dla przedstawionej w tym artykule analizy najtrafniejsze jest rozumienie pojęcia argumentacja prezentowane przez Romana Kalisza, który uważa, że „jest to społeczna, intelektualna, werbalna działalność, służąca do uzasadnienia lub zanegowania opinii, składająca się z układu wyrażen, które mają uzasadniającą lub negującą funkcję” (Kalisz, 1993, s. 51).

Argument, zgodnie z definicją ze *Słownika Języka Polskiego PWN*, to „fakt lub twierdzenie przytaczane dla uzasadnienia lub obalenia jakichś tez lub decyzji”. Argumenty występują w wypowiedziach argumentacyjnych. Urszula Żydek-Bednarczuk pisze, że istotą takich tekstów jest dążenie do zmiany przekonań odbiorcy na dany temat. Niewypowiadany założeniem wypowiedzi typu argumentacyjnego jest różnica zdań między nadawcą a odbiorcą (Żydek-Bednarczuk, 2005).

Umiejętność przedstawienia swojego punktu widzenia za pomocą argumentów stała się tematem nauczonym w ramach programu szkolnego; oprócz popularnej rozprawki coraz częściej funkcjonuje termin tekst argumentacyjny. Wiąże się to z obecnością w treściach nauczania pojęć związanych z retoryką i wypowiedziami o strukturze logicznej, takich jak: teza, argument, przesłanka, wniosek, pogląd, ocena. Od uczniów wymaga się rozpoznawania i tworzenia wypowiedzi służących wyrażaniu opinii, przekonywaniu i uzasadnianiu poglądów (Guzik, 2011).

Realizując nadrzędny cel argumentacji, czyli przedstawienie swojego punktu widzenia, uczniowie posługują się trzema rodzajami argumentacji:

- rzeczową – zawierającą np.: dane liczbowe, opisy faktów, wypowiedzi uznanych autoritetów, cytaty z publikacji naukowych, historycznych, dzieł literackich;

- logiczną – opartą na poprawnie przeprowadzonym wnioskowaniu (wykorzystanie np.: dedukcji, indukcji, analogii, sylogizmu);
- emocjonalną – odwołującą się do uczuć, emocji, obaw¹.

Autorzy koncepcji badania jednym z jego celów uczynili ocenę podkreślanych w nowej podstawie programowej umiejętności z zakresu języka polskiego (czytanie ze zrozumieniem, interpretowanie tekstów, wyrażanie własnej myśli, prezentację swojego stanowiska, wyciąganie wniosków z przesłanek, podawanie argumentacji i rozumienie argumentacji innych), a w przyszłości dostarczenie szkołom narzędzi wsparcia w rozwijaniu tych umiejętności. Z efektów badania powinni skorzystać przede wszystkim nauczyciele – jego celem było dostarczenie danych umożliwiających porównanie poziomu i rozwoju umiejętności na różnych etapach edukacyjnych, które są ważne dla kształtowania polityki edukacyjnej.

Metodologia i dobór próby

Badanie *Szkoła samodzielnego myślenia* zostało przeprowadzone na ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie 10 365 uczniów w listopadzie i grudniu 2011 r.; wzięli w nim udział uczniowie z następujących etapów edukacyjnych:

- II etap: uczniowie IV klasy szkoły podstawowej – 100 oddziałów (1836 uczniów);
- III etap: uczniowie I klasy gimnazjum – 100 oddziałów (2036 uczniów)²;
- IV etap: uczniowie z pierwszych i ostatnich roczników szkół ponadgimna-

zjalnych – 300 oddziałów, w tym: 120 oddziałów z liceów ogólnokształcących, 100 oddziałów z techników i liceów profilowanych, 80 oddziałów ze szkół zawodowych (łącznie 6493 uczniów).

Próba została wylosowana kilka miesięcy przed badaniem na podstawie aktualnych danych Systemu Informacji Oświatowej dotyczących szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży: liceów ogólnokształcących, średnich szkół zawodowych i zasadniczych szkół zawodowych. Losowanie systematyczne zakłada warstwowanie, czyli wyodrębnienie ze zróżnicowanej zbiorowości szkół proporcjonalnej ich liczby posiadających dane cechy. To znaczy, że dąży się do tego, by każda z grup była odpowiednio reprezentowana w próbie. Warstwowanie przeprowadzono ze względu na: województwo, typ szkoły, wielkość miejscowości i wielkość szkoły.

W ramach sprawdzania umiejętności argumentowania uczniowie mieli za zadanie napisać list. Była to część 3. arkusza testu, na jego napisanie uczniowie mieli 40 minut. Prace pisano anonimowo. Polecenie brzmiało następująco:

Jeden z polityków ogłosił, że szkoły są niepotrzebne i należy je zlikwidować. Według niego młodzi ludzie powinni uczyć się sami i co rok zdawać egzaminy sprawdzające wiedzę. Czy zgadzasz się z tym politykiem? Napisz do niego list. Przedstaw w nim swoje stanowisko i przekonująco je uzasadnij.

Zadanie to wymagało od uczniów wykazania się przede wszystkim umiejętnościami: pisania listu, argumentowania, uzasadnienia własnego stanowiska, przekonania do własnych racji, wartościowania argumentów.

Analiza prac przebiegała dwuetapowo. W pierwszym etapie zewnętrzni koderzy ocenili całą próbę 10 365 prac. Koderami sprawdzającymi prace z języka polskiego uczniów ze szkoły podstawowej (i odpowiednio: gimnazjum/szkoły ponadgimnazjalnej) mogli zostać: nauczyciele języka polskiego pracujący w szkole

¹ W praktyce szkolnej nie wprowadza się uszczegółowionej klasyfikacji argumentów, obecnej w literaturze omawiającej zagadnienia retoryczne (zob. np. Ziomek, 2000; Perelman, 2002).

² W każdej szkole podstawowej i w gimnazjum badanie objęło jeden oddział, ale jeśli cały poziom liczył poniżej 30 uczniów w szkole, to badanie obejmowało wszystkie oddziały danego poziomu.

podstawowej (analogicznie: gimnazjum/ /szkole ponadgimnazjalnej) co najmniej przez rok w ciągu ostatnich pięciu lat lub prowadzący zajęcia z dydaktyki języka polskiego na wyższej uczelni co najmniej przez rok w ciągu ostatnich pięciu lat. Niezbędne było także posiadanie doświadczenia w kodowaniu co najmniej w jednym badaniu zadań z języka polskiego. Każdy koder otrzymał w sumie około 400 prac, które zostały ocenione według wskazanych w Tabeli 1 kryteriów:

Po ocenie wszystkich prac oraz po odrzuceniu prac ocenionych na 0 pkt. (praca nie odnosi się do problemu sformułowanego w temacie lub praca nie zawiera argumentacji) oraz z kodem 9 (czyli brak pracy lub tekst nieczytelny) wylosowano 3400 prac (po 500 ze szkoły podstawowej

i gimnazjum oraz po 800 z liceum, technikum oraz szkoły zawodowej – pierwsze i ostatnie klasy). Wylosowane w ten sposób prace zostały poddane analizie jakościowej. Te dwa etapy analiz znajdują również odzwierciedlenie w strukturze artykułu: w pierwszej części zostaną przedstawione analizy ilościowe, natomiast druga będzie poświęcona analizie jakościowej próby wylosowanych prac.

Wyniki

Analizy ilościowe na całej próbie prac³

Pierwszym etapem analiz była analiza ilościowa wyników wszystkich uczniów

³ Analizy ilościowe zostały przeprowadzone w programie STATA z wykorzystaniem pakietu svy.

Tabela 1

Kryteria oceny pracy pisemnej – aspekt 1: treść

Liczba punktów	Kryteria przyznawania punktów
Kod 9	Brak pracy lub tekst nieczytelny.
0	1. Praca nie odnosi się do problemu sformułowanego w temacie. 2. Nie zawiera argumentacji.
2–1	1. Praca jest luźno związana z problemem sformułowanym w temacie. 2. Przedstawia stanowisko autora. 3. Zawiera próbę argumentacji.
4–3	1. Praca w przeważającej części odnosi się do problemu sformułowanego w temacie. 2. Przedstawia stanowisko autora. 3. Zawiera częściowo trafną argumentację.
6–5	1. Praca odnosi się do problemu sformułowanego w temacie. 2. Przedstawia stanowisko autora. 3. Zawiera trafną argumentację.
8–7	1. Praca odnosi się do problemu sformułowanego w temacie. 2. Przedstawia stanowisko autora. 3. Zawiera trafną i wnikliwą argumentację. 4. Zachowuje logikę wyводу podkreśloną segmentacją tekstu.

Tabela 4

Średnia liczba punktów uzyskanych przez uczniów w podziale ze względu na typ szkoły i klasę

Typ szkoły	Średnia	Błąd standardowy	95% przedział ufności	
Szkoła podstawowa	3,16	0,10	2,97	3,35
Gimnazjum	4,02	0,12	3,78	4,26
Liceum ogólnokształcące	5,39	0,10	5,19	5,59
Technikum/liceum profilowane	4,30	0,10	4,11	4,49
Zasadnicza szkoła zawodowa	2,90	0,11	2,68	3,13

Tabela 5

Średnia liczba punktów uzyskanych przez uczniów w podziale ze względu na typ szkoły i klasę

Typ szkoły i poziom	Średnia	Błąd standardowy	95% przedział ufności	
Szkoła podstawowa	3,16	0,10	2,97	3,35
Gimnazjum	4,02	0,12	3,78	4,26
I klasa LO	5,26	0,10	4,97	5,55
Ostatnia klasa LO	5,51	0,10	5,24	5,78
I klasa technikum	4,04	0,11	3,75	4,34
Ostatnia klasa technikum	4,57	0,10	4,33	4,81
I klasa szkoła zawodowa	2,78	0,12	2,46	3,09
Ostatnia klasa szkoła zawodowa	3,09	0,10	2,78	3,40

najniższe wyniki – niższe niż uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych (w przypadku różnicy między pierwszą klasą szkoły zawodowej a czwartą szkoły podstawowej różnica ta jest istotna statystycznie, $p = 0,045$). W szkołach zawodowych brak też przyrostu umiejętności uczniów między pierwszą a ostatnią klasą (średnia uczniów ostatniej klasy jest tylko nieznacznie wyższa, a różnica ta jest nieistotna statystycznie, $p = 0,165$). Porównując średnie wyniki uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum oraz pierwszej i ostatniej klasy danego typu szkoły ponadgimnazjalnej, różnicę średnich wyników można traktować jako miarę średniego

przyrostu umiejętności uczniów na danym etapie. Należy jednak pamiętać, iż ze względu na proces selekcji następujący po ukończeniu gimnazjum nie jest to dobry wskaźnik przyrostu umiejętności uczniów między trzecim i czwartym etapem edukacyjnym.

Sposób realizacji tematu

Uczniowie piszący wypracowanie mieli odnieść się do propozycji polityka – samodzielnej nauki w domu i egzaminów sprawdzających. Wyróżniono trzy podstawowe sposoby realizacji tematu:

- całkowita niezgoda na propozycję polityka;

- pełna zgoda na propozycję polityka, gdy piszący przyjmowali stanowisko: „uwazam, że szkoły są niepotrzebne, należy je zlikwidować, uczniowie powinni sami się uczyć i co roku zdawać egzaminy sprawdzające wiedzę”;
- częściowa zgoda na propozycję polityka, gdy piszący przyjmowali stanowisko: „uwazam, że szkoły są niepotrzebne, należy je zlikwidować, uczniowie powinni sami się uczyć”.

Na propozycję polityka zgodziło się 18% wszystkich uczniów, z kolei przeciw tej propozycji wystąpiło 66% uczniów. Kolejne 16% uczniów przyjęło postawę ambiwalentną – wyrażają częściową zgodę na propozycję polityka. Uczniowie, którzy częściowo zgodzili się z politykiem, nie uwzględniali w swoich pracach drugiej części jego propozycji, dotyczącej konieczności zdawania

egzaminów sprawdzających, zatem nie możemy kategorycznie stwierdzić, czy są przeciwni sprawdzaniu wiedzy uczniów uczących się samodzielnie w domu, czy po prostu nie zauważyli lub nie doczytali do końca tematu pracy.

Tabele 6 i 7 pokazują zależność między liczbą punktów a sposobem realizacji tematu. Uczniowie, którzy otrzymali 0 punktów, częściej przyjmowali postawę ambiwalentną lub zgadzali się z propozycją polityka. W tej kategorii punktowej tylko 27% uczniów nie zgodziło się z tą propozycją, podczas gdy wśród uczniów, którzy uzyskali 1–2 punkty odsetek niezgadzających się wyniósł aż 61%. Wśród uczniów, którzy otrzymali co najmniej 5 punktów odsetek uczniów niezgadzających się z propozycją polityka wyniósł ponad 70%.

Tabela 6

Sposób realizacji tematu w zależności od liczby punktów (w %)

Liczba punktów	Pełna zgoda na propozycję polityka	Całkowita niezgoda na propozycję polityka	Częściowa zgoda (likwidacja szkół, nauka w domu)	Razem
0	1	1	1	4
1–2	5	11	2	18
3–4	5	21	6	31
5–6	5	24	5	34
7–8	2	9	2	13
Razem	18	66	16	100

Tabela 7

Średnia liczba punktów a sposób realizacji tematu

Sposób realizacji tematu	Średnia	Błąd standardowy	95% przedział ufności	
Pełna zgoda na propozycję polityka	3,63	0,14	3,36	3,91
Całkowita niezgoda na propozycję polityka	4,40	0,06	4,29	4,51
Częściowa zgoda (likwidacja szkół, nauka w domu)	4,04	0,14	3,77	4,31

Uczniowie, którzy zgadzają się z propozycją likwidacji szkół uzyskują średnio niższy wynik niż uczniowie mający zdanie przeciwne. Różnica ta jest istotna statystycznie ($p = 0,000$). Należy się zastanowić nad przyczyną tego zjawiska: czy uczniowie o niższych umiejętnościach częściej mają bardziej negatywny obraz szkoły i tym samym częściej opowiadają się za likwidacją szkół, czy raczej prace tych uczniów zostały średnio niżej ocenione.

Jak różni się sposób realizacji tematu w zależności od typu szkoły? Najwyższy odsetek osób niezgadzających się z propozycją polityka odnotowano w szkole podstawowej (78%), najmniejszy natomiast w I klasie zasadniczej szkoły zawodowej (54%, zob. Tabela 8). W przypadku uczniów szkół podstawowych taka postawa jest swoistą deklaracją i wynika z próby sprostania oczekiwaniom otoczenia – dlatego często może być to bardziej wpojona postawa wobec szkoły niż indywidualna opinia ucznia. Ta deklaratywność i próba sprostania oczekiwaniom przez najmłodszych uczniów znajduje odzwierciedlenie w stosowanej przez nich argumentacji.

Argumentacje uczniów – analiza jakościowa

W tej części artykułu zostaną omówione wyniki analizy jakościowej podpróby 3400 prac wylosowanych spośród całej próby ($N = 10\ 365$). Analiza jakościowa zebranych wypowiedzi skupiła się na odkryciu tego, w jaki sposób uczniowie realizowali temat pracy. Maria Jędrzychowska uważa, że każde słowo w temacie wypracowania ma jakieś znaczenie, wśród nich znajdują się słowa centralne – słowa-klucze, które pozwalają zidentyfikować problem, po którym następuje wybór jednej ze ścieżek argumentacyjnych: (a) dyskusja, konfrontacja zdań, a nawet spór, albo (b) potwierdzenie (Jędrzychowska, 1995). W badanych pracach słowami-kluczami były: szkoła, nauka, egzamin. To o potrzebie funkcjonowania zorganizowanej nauki mieli wypowiedzieć się uczniowie, ustosunkowując się do pomysłu polityka.

Warto odnotować, w jaki sposób badani uczniowie identyfikowali adresata listu. Najczęściej był to po prostu „jakiś anonimowy polityk” lub przysłowiowy Kowalski.

Tabela 8

Sposób realizacji tematu w zależności od typu szkoły i klasy (w %)

Typ szkoły	Klasa	Stosunek do propozycji polityka			
		Pełna zgoda	Całkowita niezgoda	Częściowa zgoda	Razem
Szkoła podstawowa	IV	11	78	11	100
Gimnazjum	III	17	66	16	100
Liceum	I	16	65	19	100
	III	20	60	20	100
Technikum	I	21	61	18	100
	III lub IV	21	66	13	100
Zasadnicza szkoła zawodowa	I	27	54	20	100
	III	15	67	18	100
Ogółem		18	66	17	100

Ale zdarzały się również listy kierowane do konkretnych osób, znanych polityków, takich jak: Jarosław Kaczyński, Bronisław Komorowski, Janusz Palikot, Donald Tusk, Roman Giertych, Adam Hoffman, Katarzyna Hall. Zdecydowana większość podpisywała się imieniem i nazwiskiem (ponieważ badanie było anonimowe, nie możemy stwierdzić, czy były to autentyczne dane). Niektórzy wchodzili w rolę zdenerwowanych pomysłem polityka nauczycieli, dyrektora szkoły, ministra edukacji, eksperta oświatowego. Z tonu listów wynikało, że uczniowie naprawdę byli zaniepokojeni groźbą likwidacji szkół.

Niektórzy uczniowie wypowiedź zaczęli od wstępu, w którym podawali okoliczności zapoznania się z opinią polityka, np.: „słyszałem niedawno w radiu Pana przemówienie”; „obejrzałam Pańskie wystąpienie”; „usłyszałam Pańskie ogłoszenie w telewizji”; „ostatnio czytałam o reformie, jaką chce Pan wprowadzić, czytając ostatnie wydanie Rzeczpospolitej”⁵. Zdarzały się także sformułowania typu: „doszły mnie słuchy”, „słyszałam”, „dowiedziałam się”. Część uczniów błędnie zinterpretowała sformułowanie z tematu „polityk ogłosił” – jako ogłoszenie, i ich praca była odpowiedzią na takie ogłoszenie: „ponieważ przeczytałam ogłoszenie wydane przez Pana w sprawie [...]”. Pojawiły się także prace, których autorzy likwidację szkół identyfikowali jako fizyczne ich unicestwienie i zwracali się do polityka, aby nie burzył ich szkoły. Tego typu realizacje pojawiły się przede wszystkim w pracach uczniów ze szkoły podstawowej i gimnazjum.

W listach popierających pomysł uczniowie często gratulowali pomysłu i znakomitej propozycji:

1. Wyrażam uznanie dla Pana odwagi, gdyż wdrażanie nowego programu jej wymaga. [uczennica I klasy liceum]

2. Właśnie takiego polityka jak Pan brakowało nam w sejmie. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]
3. Trudno mi wyrazić jaki jestem zadowolony z zaistniałej sytuacji, jest to najlepsza decyzja polskiego rządu od jego utworzenia. [uczeń I klasy liceum]
4. Jest to innowacyjne rozwiązanie, które może zrewolucjonizować system nauczania młodych ludzi na całym świecie, gratuluję Panu odważnej i śmiałej tezy. [uczeń I klasy gimnazjum]
5. W pierwszych słowach chciałbym pogratulować Panu tak genialnego pomysłu. [uczeń IV klasy szkoły podstawowej]
6. Uważam, że jest to bardzo głęboka myśl i doszukuję się w niej decyzji bardzo stanowczego człowieka, z gatunku tych, co zmieniali losy świata jak Juliusz Cezar. [uczennica III klasy liceum]

Natomiast w listach wyrażających sprzeciw autorzy nie kryli swojego oburzenia, negatywnych emocji:

7. Jestem zażenowany tym ogłoszeniem, jak członek na wysokim stanowisku, reprezentujący naszą władzę, może głosić takie bzdury. [uczeń IV klasy technikum]
8. Nie chcę podważać pańskich kompetencji, ale uważam, że nie przemyślał Pan do końca tak radykalnego działania, z którym ośmiacie się nie zgadzam. [uczennica I klasy gimnazjum]

Argumentacja w pracach uczniów szkół podstawowych

Omówienie rozpoczniemy od prac, których autorzy pozytywnie odnieśli się do propozycji polityka. Wśród stosowanych argumentów przeważały emocjonalne, odnotowano także próby argumentowania rzeczowego lub logicznego. Podane przez uczniów uzasadnienia można ująć w dwie kategorie. Jedna z nich wskazuje możliwości, jakie otworzą się dla uczniów po likwidacji szkół i wprowadzeniu nauczania domowego, druga skupia zarzuty wobec tej instytucji. W analizowanych pracach uczniowie nie określili wagi przytoczonych argumentów, przy większej ich liczbie stosowali po prostu wyliczenie.

⁵ We wszystkich przywołanych cytatach zachowano pisownię oryginalną.

W większości prac z tej grupy argumentacja nie była wyczerpująca, ale jednak w miarę przekonująco oddawała stanowisko autora. Uzasadnienia podane w pracach sugerują, że uczniowie mają negatywny obraz szkoły, która w ich mniemaniu zabiera im czas, dzieciństwo, nie pozwala się wypaść, stresuje, stawia zbyt wysokie wymagania, jest nieatrakcyjna, nudna. Natomiast nie negują samej potrzeby nauki, która jest dla nich wartością pozytywną:

9. W ogóle nie lubię szkoły, bo jak czegoś się zapomni, można dostać jedynekę. Pani od religii na mnie ciągle wrzeszczy. Błagam Cię, wyburz wszystkie szkoły. [uczeń]
10. Twierdzą, że szkoły są zbędne, bo torturują uczniów, nauką, sam osobiście chciałbym je zburzyć. [uczeń]
11. Zgadza się z Tobą, że tak powinno być, przecież są słowniki, książki i inne źródła naukowe. Można by zobaczyć, czy ludzie naprawdę się uczą, kiedy nie chodzą do szkoły. [uczeń]
12. Nauka domowa to jest to. Nauczyciele w normalnych szkołach są surowi. Uważają, że ich lekcje są najważniejsze i zadają z nich tony prac domowych. Szkoła powinna być miejscem stosownej nauki, a nie tortur. [uczennica]

W prawie wszystkich pracach, których autorzy nie zgodzili się z pomysłem polityka, odnotowano odwoływanie się do wartości pozytywnych, jako przesłanek mających go przekonać do zmiany stanowiska. Należą do nich: nauka, wykształcenie, przyjaźń, rozwój zainteresowań, przygotowanie do dorosłego życia, poczucie bezpieczeństwa, wspólnoty, wsparcia, motywacja. Uzasadniając swoje poglądy, uczniowie z jednej strony eksponują zalety nauki w szkole, z drugiej zaś pokazują możliwe wady edukacji domowej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że zauważyli oni negatywne ekonomiczne skutki proponowanej likwidacji szkół – nauczyciele straciliby pracę i wzrosłoby bezrobocie.

Na uwagę także zasługuje powtarzana wielokrotnie opinia, że bez nauki w szkole

dzieci nie będą w pełni wykształcone, nie będą miały motywacji, nie nauczą się wielu niezbędnych w życiu dorosłym umiejętności: współpracy, dyscypliny, samodzielności. Wielu uczniów uważa, że szkoła jest po prostu ciekawa, bezpieczna, traktują ją jak drugi dom. Piszący doceniają swoich pedagogów, podkreślając ich cierpliwość, wysokie kompetencje, gotowość do pomocy.

Tak wysoki odsetek argumentacji na rzecz szkoły i wykształcenia jest swoistą deklaracją, chęcią sprostania oczekiwaniom osoby sprawdzającej, ale jest także sygnałem, że czwartoklasiści doceniają te wartości. Ocena jakości wypowiedzi wskazuje, że z pewnością muszą jeszcze popracować nad stroną językową, stylistyczną, kompozycyjną, ale na pewno mają już podstawy do doskonalenia umiejętności argumentowania. Poniżej podano przykładowe fragmenty prac:

13. Pan chyba na głowę upadł, tylko wagarowicze się z Panem zgodzą, ale my mądrzy nie. [uczeń]
14. Może Pan nie zna dzieci, ale ja znam i na pewno część, albo i większość by się nie uczyła. A poza tym w domu rodzice nie są tacy dobrzy w pewnej dziedzinie i nauczyciele mają specyficzną cierpliwość do tłumaczenia, a rodzice do pomagania w lekcjach do odrabiania i tak naprawdę w szkole jest bardzo ciekawie. [uczennica]
15. Gdyby dzieci uczyły się tylko w domu, byłyby dzikie... nie miałyby znajomych, byłyby nieśmiałe, wstydziłyby się powiedzieć wiersz na pamięć przy obcych, ponieważ mówiłyby dotąd przy rodzicach, bałyby się rozmawiać, bawić z obcymi dziećmi. [uczennica]

Argumentacja w pracach uczniów gimnazjum

W pracach z gimnazjum w porównaniu do szkoły podstawowej odnotowano wzrost poparcia dla kontrowersyjnego pomysłu. Może on wynikać z typowego dla okresu dojrzewania buntu przeciw zasadom,

ograniczeniom, regułom narzucanym młodym przez świat dorosłych. Ciekawym zjawiskiem było zastosowanie przez niektórych uczniów gimnazjum symulacji socjologicznej. Pisali oni, że przeprowadzili w szkole sondaż na temat pomysłu i prezentowana w liście opinia jest jednocześnie zdaniem ankietowanej większości:

16. W naszej szkole przeprowadziliśmy głosowanie w sprawie zlikwidowania szkół. Większość była za. [uczennica I klasy gimnazjum]
17. Specjalnie się przyłożyłam do tej sprawy. Zaczęłam robić ankiety wśród uczniów, nauczycieli i rodziców. [uczennica I klasy gimnazjum]

W kilku listach popierających polityka uczniowie pisali o negatywnych skutkach likwidacji szkół. Zatem poparcie dla jego pomysłu nie było bezkrytyczne. Zebrane uzasadnienia reprezentują wszystkie typy argumentacji. W porównaniu do szkoły podstawowej gimnazjaliści śmieiej i częściej operują argumentami logicznymi. W większości prac z tej grupy argumentacja była trafna. Uzasadnienia podane w pracach sugerują, że uczniowie mają negatywny obraz szkoły, która w ich opinii zabiera im czas, stresuje, obciąża mnóstwem nieprzydatnych informacji, w której niektórzy czują się zagrożeni, prześladowani. Natomiast nie podważają sensu wykształcenia, uznając je za wartość pozytywną, zapewniającą lepszy start w dorosłe życie. Chcieliby mieć wpływ na to, czego się uczą. Negatywna ocena szkoły wynika z ich złych doświadczeń osobistych, dotyczących funkcjonowania w klasie lub szkole na co dzień, jak i z ogólnych obserwacji dotyczących procesu kształcenia, ich zdaniem ułomnego:

18. Wielu uczniów nie lubi chodzić do szkoły i to nie z powodu nauki, ale z takiego, że nie mają żadnych znajomych, a wręcz są pośmiewiskiem w klasie. [uczennica I klasy gimnazjum]

19. Uczniowie powinni się uczyć sami, ponieważ na lekcjach rozmawiają i przeskadzają, a prace domowe biorą z Internetu. [uczennica I klasy gimnazjum]
20. Moim zdaniem [szkoły – przyp. aut.] to wyrzucone miliony w błoto. Uczniowie, którzy chcą się uczyć i zdobyć dobry zawód będą uczyć się sami w domach, a tym którzy nie mają na to ochoty, chodzenie do szkoły nic nie pomoże. [uczeń I klasy gimnazjum]

Zdecydowaną większość prac (85%) stanowiły listy, w których uczniowie nie zgodzili się z pomysłem polityka. Zaobserwowana argumentacja, podobnie jak w szkole podstawowej, skupiła się na dwóch wątkach: (a) nauka w domu nie zastąpi szkoły oraz (b) szkoła jest potrzebna. W podanych uzasadnieniach zauważono częstsze – w porównaniu do szkoły podstawowej – odwoływanie się do logiki. Uczniowie, oburzeni pomysłem polityka, częściej używali dosadnych określeń, np.: „Pana pomysł jest głupi”; „Pana twierdzenie jest bezpodstawne!”; „Następnym razem radzę Panu myśleć najpierw, co się mówi, a nie pleść głupoty”; „Jest Pan bez serca”; „Twój pomysł jest do kitu!” Niektórzy autorzy zauważyli wady szkoły, ale nie zgodzili się na jej likwidację, proponując w zamian pewne reformy (np. wydłużenie przerw, wakacji, odciążenie uczniów od nadmiaru prac domowych, zmianę godzin pracy szkoły). Część uczniów wiąże przeniesienie nauki do domu z koniecznością wynajęcia prywatnego nauczyciela, „bo dzieci nie mogą uczyć się same”, co jest według nich niekorzystne ekonomicznie: „nie każdego stać na indywidualne nauczanie”. Na uwagę zasługuje fakt, że w listach gimnazjalistów pojawia się więcej argumentów na rzecz nauki w szkole. Uczniowie wskazują zalety placówek oświatowych oraz realizowanego tam procesu dydaktyczno-wychowawczego. Wynika to z pewnością z ich dojrzałości, umiejętności wartościowania zjawisk. Uczniowie gimnazjum akcentują także potrzebę dobrego wykształcenia,

podkreślają, że można je zdobyć wyłącznie w szkole. Zwracają również uwagę na pozytywną rolę rywalizacji.

Wciąż znacząca przewaga argumentacji emocjonalnej dowodzi, niestety, że umiejętność argumentowania, znajomość podstaw retoryki, świadomość językowa, konieczność używania środków językowych stosownych do sytuacji komunikacyjnej (list skierowany do polityka wymagał zastosowania oficjalnej odmiany języka) nie zostały opanowane w stopniu wystarczającym. Badani uczniowie nie do końca zdają sobie sprawę, że w budowaniu tekstu argumentacyjnego niewielkie znaczenie ma samo stanowisko, fundamentalna jest umiejętność jego określenia, uzasadnienia i obrony. Tymczasem niektórzy zadany temat potraktowali zbyt osobiście

Zaprezentowana w listach argumentacja była trafna, w prawie połowie prac wywód był logicznie uporządkowany. Uczniowie z najwyższych grup ocen (8–7 pkt.) potrafili dość sprawnie redagować swoją wypowiedź, świadomie dobierać argumenty, dokonywać ich hierarchizacji. W listach wskazywano na następujące wartości pozytywne: nauka, wykształcenie, przyjaźń, miłość, rozwój zainteresowań, przygotowanie do dorosłego życia, poczucie bezpieczeństwa, wspólnoty, wsparcia, motywacja, wszechstronny rozwój, tolerancja, systematyczność, solidarność, zdrowie. Tak jak w przypadku szkoły podstawowej uczniowie muszą jeszcze popracować nad aspektem językowym, stylistycznym i kompozycyjnym. Oto wybrane najciekawsze fragmenty z prac:

21. Nie jestem uczniem, który ma same piątki i szóstki w szkole, ale uważam, że decyzja o zlikwidowaniu szkół jest zła. [...] jeśli ktoś chce później mieć dobrze płatną pracę i być dobrze cenionym, to musi ukończyć szkołę. [uczennica I klasy gimnazjum]
22. Dość ciężko uczyć się samemu, nie ma wtedy motywacji. Kiedy jest się w szkole, widzi się pracę swoich kolegów i ich dobre oceny, wtedy chce się być takim jak oni. [uczennica I klasy gimnazjum]
23. Zgadzam się, dzięki takiemu systemowi państwo zaoszczędziłoby na szkołach, jak również na komunikacji miejskiej. Jednak zmuszony jestem nie zgodzić się. Dzisiaj zwracamy tylko uwagę na pieniądze i jak zwiększyć ich ilość, lecz nie zastanawiamy się jak takie rozwiązanie wpłynie na rozwój psychiczny i również fizyczny takiej osoby. [uczeń I klasy gimnazjum]
24. W szkołach poznają się ludzie. Mój tata poznał w szkole moją mamę i to w szkole zaprosił ją na pierwszą randkę, wysyłając papierowy samolocik. Co by było, gdyby szkół nie było? Jak moi rodzice by się poznali? [uczennica I klasy gimnazjum]

Argumentacja w pracach uczniów szkół ponadgimnazjalnych

W porównaniu do wcześniejszych poziomów kształcenia uczniowie szkół ponadgimnazjalnych kończących się maturą częściej operują wszystkimi typami argumentacji. Zauważono różnicę w sposobie realizacji/podejścia do tematu pomiędzy klasami pierwszymi i ostatnimi w cyklu kształcenia. Niektórzy uczniowie klas kończących liceum lub technikum traktują swoją wypowiedź jako pewne podsumowanie przebytej drogi kształcenia. Spędzone w szkole lata upoważniają, ich zdaniem, do oceny systemu kształcenia, wskazania zarówno dobrych, jak i złych jego stron: „chodzę do szkół już 13 lat”; „będąc uczniem czwartej klasy mogę wiele powiedzieć o uczęszczaniu do szkoły”; „jestem uczniem liceum ogólnokształcącego i jako taki mam pewne doświadczenia z edukacją”.

Uczniowie popierający pomysł polityka zwracają przede wszystkim uwagę na niedostosowanie szkoły do oczekiwań rynku pracy i wyzwań współczesnego świata. Czasami, opowiadając się za likwidacją szkół, zauważali negatywne skutki ekonomiczne takiego kroku. Niektórzy przedstawiali szkołę jako miejsce doświadczenia prześladowania, nękania psychicznego. Uczniowie szkół technicznych postulowali dostosowanie

programu nauczania do potrzeb przyszłego zawodu. Wskazywano także na nieprzydatność nabywanych umiejętności i wiedzy w życiu codziennym. Pojawiła się również opinia, że szkołę i nawiązywane tam kontakty można zastąpić aktywnością na portalach społecznościowych. Oto najciekawsze fragmenty wypowiedzi:

25. Jestem pełnoletni, chodzę do publicznego technikum, ale z każdym razem słyszę – będzie 1 na semestr, nie musisz skończyć tej szkoły. To jest szkoła, ale raczej przetrwania. Gdy 3,5 roku temu wybierałem szkołę, byłem pewny co robię, ale nie wiedziałem, że technikum aż tak bardzo naciska na przedmioty ogólne. Wybierając tę szkołę chciałem nauczyć się zawodu, a jak na razie nauczyłem się tylko, że co semestr mam jakąś jedynkę. Jakbym chciał coś wiedzieć z rozszerzonej matematyki bądź historii, to bym wybrał liceum. [uczeń IV klasy technikum]
26. Pozwólmy jełopom być jełopami! Pańska propozycja reformy jest genialna w swej prostocie, pozwala głupcom oszczędzić mąk w szkołach i jednocześnie znacznie podnieść standardy edukacyjne: każdy bowiem będzie mógł zdecydować, czy aby na pewno chce kontynuować edukację, czy nie. [uczeń III klasy liceum]
27. Na lekcjach polskiego uczyć się interpretować wiele faktów literackich, ale nie umiem napisać umowy, podania, ani życiorysu. Potrafię wykorzystać funkcje trygonometryczne, obliczyć logarytmy, ale nie umiem obliczyć sobie podatków czy opłat przy operacjach bankowych. Szkoła uczy zbyt wielu niepotrzebnych rzeczy, które NIGDY nie przydadzą się mi w życiu. [uczeń IV klasy technikum]
28. Szkoła to przestarzała instytucja, w dzisiejszym materialistycznym świecie nie liczy się teoria, a praktyka. Gdybyśmy mogli edukować się we własnym zakresie, przestalibyśmy marnować czas siedząc na lekcjach w oczekiwaniu na dzwonek. Z całą pewnością odyskalibyśmy też sporo czasu z powodu braku zadań domowych, a to około dziesięciu godzin tygodniowo. Moglibyśmy się skupić na nauce i... No właśnie „i”, mając dużo czasu moglibyśmy podejmować pracę na pół etatu i zbierać doświadczenie zawodowe, które jest bardzo cenne. [uczeń I klasy liceum]

Podobnie jak w przypadku szkoły podstawowej i gimnazjum zdecydowana większość uczniów liceum i technikum nie poparła propozycji polityka. Zaprezentowana argumentacja była dojrzsza, zdecydowanie częściej młodzież hierarchizowała przytaczane argumenty. Analiza prac pozwala na wskazanie ważnych dla niej wartości. Są nimi, tak jak w przypadku młodszych kolegów: nauka, wykształcenie, przyjaźń, miłość, rozwój zainteresowań, przygotowanie do dorosłego życia, poczucie bezpieczeństwa, wspólnoty, wsparcia, zdrowie, motywacja, wszechstronny rozwój, tolerancja, systematyczność, solidarność. Ponadto pojawiły się nowe: tradycja, wolność wyboru, demokracja, samodzielność, odpowiedzialność za własne życie, przydatność wiedzy. Należy jednak zauważyć, że odnotowano także rozwiązania nietypowe, wyróżniające się spośród innych sposobem ujęcia tematu. Były prace wpisujące ewentualną likwidację szkół w aktualne problemy ekonomiczne kraju, albo zwracające uwagę na społeczne konsekwencje likwidacji szkół:

29. Po trzecie, została jeszcze kwestia nauczycieli, pedagogów, pielęgniarek szkolnych, sprzątaczek, woźnego i wielu innych pracowników w szkołach. Jak wiadomo są to osoby wykształcone, które mają w swoich domach bliskich – rodziny. Kiedy szkoły zostałyby zamknięte, wszystkie te osoby zostałyby bez pracy. Jak utrzymałby finansowo swoje rodziny? [uczeń I klasy liceum]

Niektórzy uczniowie wchodzili w rolę ekspertów edukacyjnych i zwracali uwagę politykowi na mankamenty nauki w domu. Szkoła jawiła im się jako miejsce niezwykle ważne dla wszechstronnego rozwoju młodych ludzi. Podkreślano jej rolę w demokratyzacji dostępu do nauki. Wskazywano, że nie każdy będzie mógł uczyć się sam, ponieważ nie ma do tego predyspozycji albo warunków. Oto przykłady:

30. Zapewne nie zapoznał się Pan ze statystykami dotyczącymi dzieci uczonych przez

rodziców w domu lub chociażby mających indywidualny tok nauczania. Zazwyczaj źle reagują w grupie rówieśników, nie potrafią zawierać znajomości i czują się odosobnione. Czy więc chce Pan, aby polskie społeczeństwo było ułomne emocjonalnie i wyobcowane. [uczennica III klasy liceum]

31. Szkoła to placówka, która kształtuje młodego człowieka zarówno fizycznie, psychicznie, jak i duchowo. Jest miejsce, gdzie wpaja się uczniom wartości takie, jak patriotyzm, szacunek dla innych. Szkoła jest moderatorem kręgosłupa moralnego młodego człowieka. To w szkole między rówieśnikami i gronem pedagogicznym młody człowiek kształtuje swój światopogląd oraz przygotowuje się do bycia światłym i pożytecznym obywatelem. [uczeń IV klasy technikum]
32. Jako osoba, która nie miała nigdy problemów z nauką i często narzekała na konieczność chodzenia do szkoły, gdy tego samego mogłaby nauczyć się sama w domu, muszę stanąć w obronie moich mniej zdolnych kolegów. Nie wszyscy potrafią przerobić materiał i uczyć się samodzielnie. Obecność nauczyciela, który odpowiada na wszelkie pytania i rozwiewa wszelkie wątpliwości znacznie przyspiesza tempo nauki. [uczennica III klasy liceum]

Uczniowie byli też samokrytyczni:

33. Pański pomysł zapewne sprawdziłby się w przypadku, kiedy świat składałby się wyłącznie z ludzi ambitnych, pracowitych, a co najważniejsze systematycznych. Młodzi nie zdaje sobie sprawy z tego, że wykształcenie ma bardzo duże znaczenie. [uczennica I klasy liceum]

Odwoływali się do tradycji:

34. Szkoła jako instytucja istnieje już od starożytności. Już wtedy ludzie pragnęli się kształcić i zdobywać wiedzę. [uczeń IV klasy technikum]

Proponowali reformy:

35. Polskie szkolnictwo nie jest złe, ale wymaga reform. Po co w klasie maturalnej uczyć się takich przedmiotów, jak historia i biologia, jeżeli zamierzam kontynuować naukę na politechnice. Wiedza o kwiatach czy historii starożytnych Rzymian jest zupełnie zbędna.

Dlaczego mam pisać maturę o nudnych lekturach i nie mogę wyrazić w swojej pracy własnej opinii? [uczeń III klasy liceum].

Wreszcie straszili emigracją:

36. Sądzę, że gdyby taki zapis pojawił się w konstytucji, część młodzieży z rodzicami wyemigrowałaby do innego kraju, aby móc się uczyć. [uczennica I klasy liceum]

Nadal wiele do życzenia pozostawia strona językowa i kompozycyjna prac. Wydawać by się mogło, że zwłaszcza od uczniów klas maturalnych można oczekiwać poprawnie skonstruowanej wypowiedzi w formie listu, a więc ćwiczonej od szkoły podstawowej, pod każdym względem. Takie wyniki są zbieżne z wynikami analiz zadań rozszerzonej odpowiedzi z egzaminów zewnętrznych. Tam również aspekt językowy i kompozycyjny wypada najslabiej (por. m.in.: Kozak i Mlonka, 2008; Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie, 2009 a; 2009b).

W przypadku uczniów szkół zawodowych odnotowano istotną różnicę pomiędzy stanowiskiem uczniów klas pierwszych i ostatnich. 93 pierwszoklasistów poparło likwidację szkół i indywidualną naukę w domu. Natomiast wśród uczniów klas trzecich ten wybór odnotowano u 34 osób. Tak zdecydowane stanowisko uczniów klas pierwszych może być wynikiem rozczarowania młodych ludzi dotychczasową edukacją. Być może to, że znaleźli się w szkole zawodowej, było koniecznością, efektem słabiej zdanego egzaminu gimnazjalnego. Stąd frustracja i zgoda na zamknięcie szkół, ale i brak poparcia egzaminów sprawdzających:

37. W szkole mam tragiczne oceny, same jedynki, czasem wpadnie jakaś pozytywna ocena, ale to rzadko. Nauczyciele tłumaczą, ale i tak nie rozumiem o co chodzi i jak zgłaszam to nauczycielowi on mi odpowiada, że bym to przeczytał w podręczniku. Zdecydowanie wolałbym uczyć się sam, ocen bym nie miał, nie martwiłbym się o zdanie do następnej klasy, gdybym czegoś nie rozumiał, to bym przeczytał, dopóki bym nie zrozumiał. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]

Generalnie uczniowie szkół zawodowych, którzy zgodzili się z politykiem, uważają, że w nauce zawodu najważniejsza powinna być praktyka, dlatego przedmioty kształcenia ogólnego i sama szkoła są zbędne:

38. Uważam, że lekcje w szkole zawodowej są naprawdę niepotrzebne, najważniejsza jest moim zdaniem praktyka, by się czegoś nauczyć. Jak pójdziemy kiedyś do pracy w zawodzie fryzjer niepotrzebna nam będzie fizyka czy geografia. [uczennica I klasy szkoły zawodowej]
39. Jedni chcą być bardziej wykształceni, a drudzy nie potrzebują wielkiej ilości wiedzy, ponieważ nie potrzebują jej tyle przy wykonywaniu swojego zawodu. Jak chciałbym być mechanikiem pojazdów samochodowych, dlatego od młodego interesuję się motoryzacją, i nie widzę w tym potrzeby, aby uczyć się biologii czy polskiego, bo to zupełnie jest niepotrzebne do wykonywania mojego zawodu. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]

W pracach wyrażających sprzeciw posługiwano się argumentacją podkreślającą przede wszystkim wartość wykształcenia, konieczność jego posiadania we współczesnym świecie, wreszcie rolę szkoły we wszechstronnym rozwoju młodego człowieka:

40. Bez pisania i czytania w tych czasach jest się zerem, bo kto będzie umiał liczyć pieniądze, kto podpisywać się pod różnymi zaświadczeniami, dla na Polaków to będzie koniec. Polska stanie się krajem nędzy i rozpaczy. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]
41. W szkole nie chodzi tylko o stopnie. Szkoła uczy rozmawiać z ludźmi, otwierać się na świat, na innych. [uczeń III klasy szkoły zawodowej]
42. I choć zdarza się nam dostać negatywną ocenę, to mobilizujemy się i poprawiamy po to, aby pokazać innym, że stać nas na więcej. Choć jesteśmy jeszcze młodymi ludźmi, to rozumiemy, co dla nas znaczy nauka i szkoła, w której człowiek nie tylko uczy się tego, co jest przewidziane w programie nauczania, ale uczy się także wzajemnego szacunku do siebie i nauczycieli oraz ma możliwość brania udziału w różnych konkursach oraz akcjach charytatywnych, gdyż te wartości są dla nas ważne

i nie byłyby możliwe przy indywidualnym nauczania w domu. [uczennica II klasy szkoły zawodowej]

Zauważono także, jak w przypadku pozostałych typów szkół, negatywne ekonomiczne skutki ewentualnej likwidacji placówek. Na uwagę zwraca przede wszystkim sposób argumentacji przyjętego stanowiska. Uczniowie szkół zawodowych są bardzo praktyczni w swoich poglądach, odwołują się do przydatności szkoły i nauki w życiu zawodowym:

43. Nauka jest potrzebna, abyśmy się rozwijali, np. zawodówka, do której sam uczęszczam, a szczególnie język ojczysty, język angielski, matematyka, przedsiębiorczość, przedmioty zawodowe. Bez tych przedmiotów nie poradzimy sobie w przyszłości. Jak będę otwierał swój zakład stolarski, to będę wiedział, w co inwestować, tak, aby nie stracił na tym ani ja, ani państwo. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]

Wskazują dużą rolę nauczycieli w procesie przygotowania ich do funkcjonowania na rynku pracy:

44. Bez ludzi, którzy odpowiednio mogli mnie nakierować na pewno nie osiągnąłbym tego co dotychczas. Przez trzy lata warsztaty szkolne udostępniły mi możliwości zgłębiania wiedzy praktycznej, która potrzebna mi jest w zdobywaniu pracy jako mechanik samochodowy. Pan Szanowny Panie Polityku będzie sam w stanie naprawić sobie samochód? Nikt, kto nie miał styczności z teorią i praktyką nie będzie umiał wymienić w pańskim samochodzie np. klocków. [uczeń III klasy szkoły zawodowej]

Niektórzy zauważyli negatywne skutki ekonomiczne dla polskich rodzin ewentualnej likwidacji szkół:

45. Bardzo dużo dzieci w Polsce jest biednych, nie mają na ubrania, jedzenie, a co dopiero jeśli miałyby kupować książki, żeby uczyć się we własnym zakresie. [uczeń III klasy szkoły zawodowej]

Ewenementem było odwołanie się do roli szkoły jako ostoi tradycji:

46. Szkoły są potrzebne, inaczej następne pokolenia nie będą miały o niczym pojęcia.

W szkole uczą, jak żyć, poznają świat i jego historię, sławnych ludzi. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]

Pojawiła się także argumentacja patriotyczno-niepodległościowa:

47. Moi dziadkowie, pradiadkowie, nasi przodkowie walczyli o to byśmy mogli teraz w Polsce posługiwać się polskim językiem i z dumą i odwagą mówić, że jesteśmy niepodległym i wolnym krajem, byśmy mogli posługiwać się w szkołach naszym językiem i w spokoju się uczyć. [uczeń I klasy szkoły zawodowej]

Należy zauważyć, że uczniowie zasadniczych szkół zawodowych w większości bardzo emocjonalnie podchodzą do tematu, w swoich pracach odwołują się do licznych wartości. Podkreślają przede wszystkim wagę odpowiedniego wykształcenia w zdobyciu dobrej pracy oraz socjalizacyjną funkcję szkoły. Niska ocena prac wynika z bardzo małych umiejętności redakcyjnych, językowych i stylistycznych uczniów.

Wnioski

W analizowanych pracach stwierdzono trzy rodzaje argumentacji: emocjonalną, która przeważa w szkole podstawowej, oraz rzeczową i logiczną, obecną częściej w gimnazjum oraz szkołach ponadgimnazjalnych. Przedstawiona analiza ukazała przede wszystkim, że w większości uczniowie nie rozumieją zasad tworzenia tekstów argumentacyjnych, w których większe znaczenie od przyjętego stanowiska mają zasady jego formułowania, przekonywania, dowodzenia. Zaproponowany temat sprzyjał argumentacji emocjonalnej i tak przez większość uczniów został odczytany. W wielu przypadkach należy podkreślić niedojrzałość emocjonalną uczniów, wyrażoną niestosownym słownictwem, familiarnością stylu czy jawnym wręcz lekceważeniem odbiorcy.

Badanie potwierdziło, że uczniowie potrafią zająć własne stanowisko wobec kontrowersyjnej propozycji i nie boją się zarówno

jej poprzeć, jak i odrzucić. Jest to zgodne z ustaleniami Anny Błasiak, która w prowadzonych przez siebie badaniach udowodniła, że przy podejmowaniu decyzji, które leżą u podstaw wszelkiego działania, młodzież kieruje się w głównej mierze własnym kodeksem moralnym i swoim poczuciem tego, co można, a czego nie (Błasiak, 2002).

Deklarowana w dużej części prac potrzeba funkcjonowania szkoły jako instytucji oraz edukacji jako wartości jest w opozycji do stereotypowego wyobrażenia o tym, iż uczniowie nie lubią szkoły i najchętniej by ją zlikwidowali (ponieważ uczniowie pisali prace anonimowo i zostali poinformowani o tym, iż nie będą one sprawdzane w szkole, można uznać te opinie, przynajmniej w części, za szczerze i zgodne z ich rzeczywistymi poglądami). Uzyskane wyniki są zbieżne z badaniami *Młodzież o szkole* (Woynarowska-Sołdan, 2000)⁶, w wyniku których stwierdzono m.in., że 81% ankietowanych uczniów lubi swoją szkołę.

Argumentując swoje stanowisko, uczniowie negujący pomysł polityka odwoływali się do takich wartości jak: wykształcenie, przyjaźń, dobra praca, nauka, miłość, rozwój zainteresowań, przygotowanie do dorosłego życia, poczucie bezpieczeństwa, wspólnoty, wsparcia, zdrowie, motywacja, wszechstronny rozwój, tolerancja, systematyczność, solidarność, tradycja, wolność wyboru, demokracja, samodzielność, odpowiedzialność za własne życie, przydatność wiedzy. Również dla popierających likwidację szkół ważne jest wykształcenie, które może zapewnić lepszą przyszłość. Nakreślona mapa wartości znajduje potwierdzenie w licznych badaniach socjologicznych i pedagogicznych nad hierarchią wartości młodzieży, które ujawniły, że niezależnie od tego, jakie środowisko zamieszkania reprezentują badani, najwyżżej oceniane są

⁶ Badanie to było prowadzone na grupie ponad 4500 uczniów tuż przed wejściem reformy systemu edukacji, a uzyskane wyniki pozwoliły badaczom na odtworzenie obrazu szkoły w oczach uczniów.

praca, zawód, kwalifikacje i wykształcenie (Warmiński, Małycka i Kurkowski, 2010). W badaniach Krystyny Szafraniec (2011) nad orientacjami życiowymi uczącej się młodzieży okazało się, że środkiem wiodącym do celów: interesującej pracy, prestiżu i szacunku, ciekawego i barwnego życia jest w jej odczuciach dobre wykształcenie. Inną wysoko ocenioną wartością była przyjaźń.

Przeprowadzona analiza pokazała, że uczniowie potrafią zająć własne stanowisko, wiedzą, że muszą je poprzeć trafnymi argumentami, deklarują przywiązanie do wielu pozytywnych wartości. Kłopot pojawia się w sferze werbalizacji poglądów, ich ukształtowaniu językowo-stylistycznym, logicznej, hierarchicznej kompozycji własnej pracy. Nad tym należy pracować, wykorzystując wskazany wyżej potencjał.

Literatura

- Bartmiński, J. (1998). *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej*. W: J. Bartmiński (red.), *Tekst. Problemy teoretyczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Błasiak, A. (2002). *Młodzież – świat wartości*. Kraków: Wydawnictwo Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna IGNATIANUM.
- Gajda, S. (2001). *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guzik, B. (2011). Teksty argumentacyjne uczniów drugiej klasy gimnazjum na temat autorytetu. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Logopaedica III*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Jędrzychowska, M. (1995). *O analizie tematów wypracowań*. W: B. Chrzęstowska, *Kompetencje szkolnego polonisty*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kalisz, R. (1993). *Pragmatyka językowa*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Korolko, M. (1998). *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- Kozak, W. i Mlonka, B. (2008). Osiągnięcia uczniów w zakresie rozumienia, analizy i interpretacji tekstów kultury na przykładzie matury z języka polskiego. *Egzamin. Biuletyn badawczy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej*, 16, 37–82.
- MEN (2008). *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. 2009 nr 4, poz. 17). Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej.
- MENiS (2009). *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. 2002 nr 51, poz. 4580). Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.
- Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie (2009a). *Sprawozdanie z egzaminu gimnazjalnego w roku 2009*. Pobrano z: http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/Egzamin%20gimnazjalny_2009_10.pdf
- Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie (2009b). *Sprawozdanie z egzaminu maturalnego w roku 2009*. Pobrano z: http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/Sprawozdanie-matura_2009_2.pdf
- Perelman, Ch. (2002). *Imperium retoryki. Retoryka i argumentacja*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Woynarowska-Sołdan, M. (opr.). (2000). *Młodzież o szkole. Raport z badań wykonanych w 1998 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Wychowania Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego.
- Słownik Języka Polskiego PWN (bdw.). Pobrano z: sjp.pwn.pl
- Szafraniec, K. (2011). Orientacje życiowe uczącej się młodzieży. W: K. Szafraniec (red.), *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szymanek, K. (2001). *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tokarz, M. (2006). *Argumentacja. Perswazja. Manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Warmiński, M., Małycka, A. i Kurkowski, C. (2010). *Młodzież gimnazjalna, jej rodzice i doradcy zawodowi wobec problemu szkolnictwa zawodowego*. Olsztyn: Pracownia Wydawnicza ELSet.
- Ziomek, J. (2000). *Retoryka opisowa*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolinneum.
- Żydek-Bednarczuk, U. (2005). *Wprowadzenie do analizy lingwistycznej tekstu*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.